مقاله پژوهشی

عوامل پیش‌برنده و بازدارنده بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها

سپیده جعفری*، حمید رحیمیان، عباس عباس‌پور

چکیده

مقدمه: طی دو دهه گذشته، مفهوم بین‌المللی شدن آموزش عالی مورد توجه قرار گرفته است و به یکی از اولویت‌های اصلی دانشگاه‌ها در سراسر جهان تبدیل شده است. پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل پیش‌برنده و بازدارنده بین‌المللی شدن دانشگاه‌های دولتی شهر تهران انجام شد.

روش: این پژوهش از نوع پژوهش‌های کیفی بود که با استفاده از روش تحلیل محتوا انجام شد. جامعه مورد بررسی شامل صاحب‌نظران و اعضای هیأت‌علمی دارای آثار نوشتاری مرتبط، تجربه تدریس در دانشگاه‌های بین‌المللی و یا تجربه تدریس دوره‌های آموزشی مرتبط با بین‌المللی‌شدن، مدیران دفاتر بین‌المللی و رؤسای دانشکده‌های بین‌المللی در دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بودند که با استفاده از رویکرد نمونه‌گیری هدف‌مند در مجموع ۱۲ نفر به عنوان مشارکت‌کنندگان در پژوهش انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از مصاحبه نیمه ساختاریافته گردآوری شد. برای به دست آوردن اعتبار و روایی داده‌ها از روش‌های بررسی توسط اعضای و بازبینی توسط همکاران پژوهش استفاده شد.

نتایج: در نهایت نتایج پژوهش نشان داد که عوامل پیش‌برنده بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها شامل: آگاهی بخشی، سیاست‌گذاری، برقراری ارتباط، تأمین بودجه و امکانات، توانمندسازی نیروی انسانی، آزادی و استقلال دانشگاهی و عوامل بازدارنده شامل: عوامل سیاسی، اقتصادی، فرهنگی- اجتماعی، علمی-آموزشی و سازمانی است.

نتیجه‌گیری: با توجه به این که مشارکت‌کنندگان معتقد بودند که عوامل بازدارنده بین‌المللی شدن در دانشگاه‌های دولتی شهر تهران متعدد می‌باشند، لذا پیشنهاد می‌گردد سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزش عالی در زمینه حذف یا کاهش عوامل بازدارنده در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی- اجتماعی، علمی- آموزشی و سازمانی تمهیداتی بیندیشند و برنامه‌هایی در زمینه آگاهی‌بخشی، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، برقراری ارتباط با دیگر دانشگاه‌ها، تأمین بودجه و امکانات، توانمندسازی نیروی انسانی و آزادی و استقلال دانشگاهی طراحی و اجرا گردد.

واژه‌های کلیدی: بین‌المللی شدن دانشگاه، عوامل پیش‌برنده، عوامل بازدارنده، مطالعه کیفی.

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی/ تیر ۱۳۹۸؛ ۱۹(۷): ۶۷ تا ۷۷

مقدمه

آموزش عالی در طول چند سال گذشته مراحل بین‌المللی شدن (Internationalization) را طی کرده است و دانشگاه‌های کل دنیا در حال بهره بردن از این پدیده هستند(۱). محققان، بین‌المللی شدن آموزش عالی را از دیدگاه‌های مختلف تعریف کرده‌اند(۲)، که از نظر یو(Yu) از میان آن‌ها نایت (knight) نقش بیش‌تری داشته است(۳). نایت، بین‌المللی شدن آموزش عالی در سطوح ملی، بخشی و نهادی را به عنوان «فرایند ادغام بعد بین‌المللی، بین‌فرهنگی و یا جهانی در اهداف، کارکردها و ارائه

* **نویسنده مسؤول**: سپیده جعفری، گروه مدیریت آموزشی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران. sepideh-jafari@iauahvaz.ac.ir

دکتر حمید رحیمیان (دانشیار)، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. (hamrahimian@yahoo.com)؛ دکتر عباس عباس‌پور (دانشیار)، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. (abbaspour1386@gmail.com)

تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۱۲/۵، تاریخ اصلاحیه: ۹۷/۳/۲۲، تاریخ پذیرش: ۹۷/۱۰/۸

آموزش عالی» تعریف کرده است(٤). دویت (de Wit) و همکاران، بین‌المللی شدن را «فرآیند عامدانه‌ی در نظر گرفتن ابعاد بین‌المللی، بین‌فرهنگی یا جهانی در اهداف، کارکردها و ارائه‌ی آموزش عالی برای ارتقای کیفیت آموزش و پژوهشِ تمام دانشجویان و اعضای هیأت‌علمی و کمک به جامعه» تعریف کرده‌اند(٥). ون دروند و کالومارک (Van der wende & Kalvemark)، تعریفی از بین‌المللی شدن آموزش عالی ارائه نمودند که شامل «هر تلاش نظام‌مند با هدف پاسخ‌گو کردن آموزش عالی نسبت به ملزومات و چالش‌های مربوط به جهانی شدن جوامع، اقتصاد و بازارهای کار» است(٦).

بین‌المللی شدن آموزش عالی عبارتی است که بحث‌های زیادی پیرامون آن وجود داشته است و تفسیرهای متفاوتی از آن ارائه شده است و بسیاری از دانشمندان به دشواری تعاریف یا عبارات بین‌المللی شدن و جهانی شدن اشاره کرده‌اند که اغلب به اشتباه یا به‌جای هم به کار می‌روند(٧تا١١). آلتباخ اظهار داشت که جهانی شدن به واقعیت شکل‌گرفته توسط اقتصاد جهانی، اطلاعات و فناوری‌های ارتباطی جدید، ظهور شبکه‌ی دانش بین‌المللی، نقش زبان انگلیسی و دیگر نیروهای خارج از کنترل نهادهای دانشگاهی که به‌طور فزاینده‌ای در حال یکپارچه شدن هستند، اشاره دارد(١٢). نایت جهانی‌سازی آموزش عالی را به‌عنوان «جریان فن‌آوری، اقتصاد، دانش، مردم، ارزش‌ها، ایده‌ها و غیره از میان مرزها» تعریف نمود. جهانی‌شدن، با توجه به تاریخ، سنن، فرهنگ و الویت‌های هر ملتی، تأثیر متفاوتی بر هر کشور می‌گذارد و بین‌المللی شدن آموزش عالی یکی از روش‌هایی است که یک کشور به تأثیر جهانی‌سازی پاسخ داده و در عین‌حال، به انحصاریت کشور نیز احترام می‌گذارد(١٣). آلتباخ (Altbach) و همکاران، بر این باورند که اگرچه جهانی شدن و بین‌المللی شدن ارتباط نزدیکی با یکدیگر دارند و اغلب به‌جای هم به‌کار برده می‌شوند، اما این دو واژه در آموزش عالی به دو پدیده مجزا اشاره می‌کنند(١٤). یکی از تفاوت‌های کلیدی میان جهانی شدن و بین‌المللی شدن به مفهوم کنترل برمی‌گردد. جهانی شدن و اثرات آن فراتر از کنترل یک عامل یا مجموعه‌ای از عوامل است. بااین‌حال، می‌توان به بین‌المللی شدن به‌عنوان یک استراتژی برای جوامع و نهادها به منظور پاسخ‌گویی به بسیاری از خواسته‌هایی که به‌واسطه جهانی شدن بر آن‌ها تحمیل می‌شود و همین‌طور راهی برای آموزش عالی به منظور آماده‌سازی افراد برای تعامل در دنیای جهانی شده، نگاه کرد. نیروی پیشران بین‌المللی‌شدن، ترکیب پویا و رو به رشد مبانی سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و آموزشی است که در پژوهش‌های مختلف مورد تأکید قرار گرفته است(١٥تا٣٤). به عنوان مثال هواوینی (Hawawini) انگیزه‌های اجتماعی و سیاسی را در بین‌المللی شدن مؤسسه‌های آموزشی مهم می‌داند(٢٠). همچنین، بلومنتال (Blumenthal) و همکاران به نقل ازکیانگ (Qiang) اظهار داشتند که بین‌المللی شدن می‌تواند دارای ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، یا آموزشی، علمی و فن‌آوری باشد(٢٥). نایت (knight) و دوویت (de Wit) نیز بیان داشتند که ازلحاظ سنتی، توجیهی که محرک بین‌المللی شدن است در چهار گروه ارائه می‌شود: اجتماعی و فرهنگی، سیاسی، آموزشی و اقتصادی(٣١).

این محرک‌ها دارای اَشکال و ابعاد مختلفی در مناطق و کشورهای مختلف و در نهادها و برنامه‌هایشان هستند. بنابراین صرفاً یک مدل وجود ندارد که برای همه کشورها و نهادها مناسب باشد. تفاوت‌های منطقه‌ای و ملی متغیر است و همواره در حال تکامل هستند و این موضوع در داخل خود نهادها نیز صدق می‌کند(٥).

با توجه به این که طی دو دهه گذشته، مفهوم بین‌المللی شدن آموزش عالی مورد توجه قرار گرفته است(٣٥) و در حال تبدیل شدن به یکی از اولویت‌های اصلی دانشگاه‌ها در سراسر جهان است(٣٦)، اما پژوهش‌های انجام‌شده در کشور نشان‌دهنده محدودیت‌هایی در راستای بین‌المللی شدن آموزش عالی است. نتایج پژوهش شیرسوار و پیراینده با عنوان «ارزیابی آموزش عالی در فرایند

جهانی‌شدن» نشان می‌دهد وضعیت مؤلفه چندزبانه بودن دانشگاه‌ها، ساختارهای انعطاف‌پذیر و ارتباط با دیگر دانشگاه‌های معتبر جهان در حد ضعیفی قرار دارد(۳۷). همچنین در پژوهشی که توسط فتحی واجارگاه و همکاران تحت عنوان «بررسی چالش‌های آموزش عالی بین‌المللی در دانشگاه شهید بهشتی» انجام گرفت، یافته‌ها نشان داد از دید اعضای هیأت‌علمی دانشگاه شهید بهشتی، مهم‌ترین چالش‌هایی که آموزش عالی بین‌المللی با آنها مواجه است به ترتیب، چالش‌های«فرهنگی، ساختاری، دیپلماتیکی، فناورانه، مالی و دانشگاهی» هستند(۱۵). بنابراین با توجه به نتایج پژوهش‌ها و تأکید بر بین‌المللی شدن بر اساس سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱٤۰٤ هجری شمسی و برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، با این که مسئولیت عظیمی بر عهده مؤسسات آموزش عالی ایران برای بین‌المللی شدن قرار دارد تا به امروز مطالعه‌ای جامع بر مؤسسات ایرانی صورت نگرفته است. بنابراین پژوهش حاضر درصدد پاسخ‌گویی به این پرسش است که عوامل پیش‌برنده و بازدارنده بین‌المللی شدن دانشگاه‌های دولتی ایران کدام است.

روش‌ها

بر اساس معیار هدف، پژوهش حاضر، پژوهش کاربردی است. این پژوهش به صورت یک پژوهش کیفی و به عنوان بخشی از رساله دکتری مدیریت آموزش عالی سال ۱۳۹٦ طراحی و اجرا گردید. جامعه مورد بررسی شامل صاحب‌نظران و اعضای هیأت‌علمی دارای آثار نوشتاری مرتبط، تجربه تدریس در دانشگاه‌های بین‌المللی و یا تجربه تدریس دوره‌های آموزشی مرتبط با بین‌المللی‌شدن، مدیران دفاتر بین‌المللی و رؤسای دانشکده‌های بین‌المللی در دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بودند. از آنجایی‌که خبرگان و صاحب‌نظران حوزه آموزش عالی درزمینه بین‌المللی شدن به‌راحتی قابل شناسایی نبودند از این‌رو از روش نمونه‌گیری هدف‌مند زنجیره‌ای (Chain Sampling) استفاده شد. نمونه‌گیری از صاحب‌نظران در این پژوهش تا زمانی ادامه پیدا کرد که فرایند اکتشاف و تجزیه و تحلیل به نقطه اشباع نظری (Theoretical Saturation) رسید. در نهایت با ۱۲ نفر مصاحبه انجام شد که ۸ نفر ایشان عضو هیأت‌علمی و صاحب اثر و ٤ نفر ایشان مدیر گروه گسترش همکاری‌های بین‌المللی در دانشگاه‌های علامه طباطبایی، تهران، شهید بهشتی و وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری بودند. برای گردآوری اطلاعات از مصاحبه‌های اکتشافی نیمه‌ساختارمند استفاده شد. در ضمن برای بررسی‌های تکمیلی متون علمی، کتب، مجلات، پایان‌نامه‌ها، تجارب ملی و بین‌المللی موردتوجه قرار گرفت. در مصاحبه‌های اکتشافی نیمه‌ساختارمند، قبل از تشکیل جلسه شاخص‌های شناسایی‌شده در بخش مرور ادبیات، سؤالات مصاحبه شامل دو سؤال (به نظر شما چه عواملی پیش‌برنده بین‌المللی شدن دانشگاه‌های دولتی ایران است؟ به نظر شما چه عواملی بازدارنده بین‌المللی شدن دانشگاه‌های دولتی ایران است؟) و اهداف پژوهش در اختیار مصاحبه‌شوندگان قرار گرفت تا آمادگی لازم را برای انجام مصاحبه داشته باشند و سپس با هماهنگی‌های لازم، مصاحبه‌ها انجام پذیرفت. هر مصاحبه حدود ۳۵ دقیقه به طول انجامید. مصاحبه‌ها ضبط شد و در ادامه روی کاغذ پیاده‌سازی شد. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوا (Content analysis) استفاده شد. جهت اطمینان از روایی پژوهش، محقق از روش‌های بازبینی توسط همکاران و بررسی توسط مصاحبه‌شوندگان برای تعیین روایی پژوهش خود استفاده کرده است. جهت بازبینی توسط همکاران، فرایند تحلیل داده‌ها و نتایج به‌دست‌آمده در اختیار متخصصان و همکارانی که در طول پژوهش مشارکت داشتند، قرار گرفت تا نظر خود را نسبت به صحت‌وسقم فرایند و نتایج ارائه دهند. بررسی توسط مصاحبه‌شوندگان نیز یک فرآیند کنترل کیفیت است که برای این کار محقق پس از تحلیل داده‌ها آن‌ها را خلاصه کرد و به تعدادی از مصاحبه‌شوندگان ارائه نمود تا یافته‌ها

را مورد بررسی قرار دهند. برای بررسی پایایی مصاحبه‌ها، از روش پایایی باز آزمون و روش پایایی توافق بین دو کدگذار استفاده شد. برای محاسبه پایایی باز آزمون، از بین مصاحبه‌های انجام‌گرفته، تعداد ٤ مصاحبه انتخاب شد و هرکدام از آن‌ها دو بار در یک فاصله زمانی ۱۵ روزه توسط پژوهشگر کدگذاری شد. پایایی باز آزمون مصاحبه‌های انجام‌گرفته در این تحقیق بر اساس فرمول زیر برابر ۹۱ درصد محاسبه شد(۳۸).

$$\text{درصد پایایی بازآزمون} = \frac{\text{تعداد توافقات} \times ۲}{\text{تعداد کل کُدها}} \times ٪۱۰۰$$

بنابراین با توجه به این که میزان پایایی به‌دست‌آمده بیش‌تر از ٦۰ درصد بود، قابلیت اعتماد کدگذاری‌های مصاحبه‌های این پژوهش مورد تأیید است. برای محاسبه پایایی مصاحبه با روش توافق درون موضوعی دو کدگذار، از یک دانشجوی مقطع دکتری مدیریت آموزشی درخواست شد تا به‌عنوان همکار پژوهش (کدگذار) در پژوهش مشارکت کند. سپس محقق به همراه این فرد، تعداد چهار مصاحبه را کدگذاری نموده و درصد توافق درون موضوعی (توافق بین دو کدگذار) محاسبه گردید (۳۸). پایایی بین کُدگذاران برای مصاحبه‌های انجام‌گرفته در این تحقیق بر اساس فرمول زیر برابر ۸۹٪ درصد محاسبه شد و قابلیت اعتماد کدگذاری‌ها مورد تأیید قرار گرفت.

در پژوهش حاضر تلاش شد تا آزادی مشارکت‌کنندگان برای شرکت در پژوهش یا خروج از آن رعایت شود و همچنین برای رعایت اخلاق، در مصاحبه‌های رودررو، با کسب اجازه قبلی، مصاحبه‌ها ضبط شد و به شرکت‌کنندگان در خصوص محرمانه ماندن گفت‌وگوها اطمینان داده شد.

نتایج

مشارکت‌کنندگان این مطالعه، ۳ نفر زن و ۹ نفر مرد بودند. شرکت‌کنندگان اساتیدی باسابقه کار ۱۰ تا ۲۵ سال بودند. از این تعداد ۳ نفر استاد، ٦ نفر دانشیار و ۳ نفر استادیار بودند. در تحلیل مصاحبه‌ها بعد از حذف کدهای تکراری و ادغام موارد مشابه، در نهایت کدهای به‌دست‌آمده برای عوامل پیش‌برنده و بازدارنده بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها در ۱۰ طبقه اصلی و ۳۲ زیر طبقه قرار گرفت که به‌طور جداگانه در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱: مقوله‌ها و زیرمقوله‌ها در زمینه عوامل پیش‌برنده و بازدارنده بین‌المللی شدن دانشگاه

	مقوله	زیر مقوله
عوامل پیشبرنده بین‌المللی‌شدن	سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی	درک ارزش بین‌المللی شدن در دانشگاه‌ها پذیرش تنوع فرهنگی سیاست‌گذاری شفاف در زمینه بین‌المللی برنامه‌ریزی برای انجام کارهای مشترک بین دانشگاه‌ها
	برقراری ارتباط	تفاهم‌نامه‌ها تعامل دیپلماتیک با دنیا
	تأمین بودجه و امکانات	پذیرایی و خوابگاه مناسب برای دانشجوی خارجی چندزبانه بودن سایت دانشگاه سهولت در فراهم کردن روادید
	توانمندسازی نیروی انسانی	فرصت مطالعاتی اساتید تسلط مدرسین به زبان انگلیسی تربیت پرسنل ازلحاظ آشنایی با زبان و نحوه برخورد با دانشجوی خارجی
	آزادی و استقلال دانشگاهی	داشتن آزادی عمل و استقلال دانشگاهی
عوامل	فرهنگی- اجتماعی	نداشتن نگرش خوب نسبت به بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها نگاه داخلی در دانشگاه‌ها

سیاسی	تحریم‌های بین‌المللی موفق نبودن در ایجاد نگرش خوب به آکادمیک دیپلماسی نگاه کردن به افراد خارجی به‌عنوان تهدید تا فرصت
اقتصادی	کسری شدید بودجه عدم یکپارچگی منابع
علمی- آموزشی	عدم تسلط بر زبان گفت‌وگوی بین‌المللی نداشتن ایده برای عرضه در سطح بین‌المللی عدم توانمندی اساتید و دانشجویان تطابق نداشتن دروس با استانداردهای بین‌المللی
سازمانی	متوقف بودن ارتباط دانشگاه‌های ایران با دانشگاه‌های معتبر دنیا پیچیدگی روند اداری مشکلات دریافت ویزا

الف) عوامل پیش‌برنده

درون مایه‌ها برای عوامل پیشبرنده عبارت بودند از سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، برقراری ارتباط، تأمین بودجه و امکانات، توانمندسازی نیروی انسانی و آزادی علمی و استقلال دانشگاهی.

۱) سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی

این مقوله شامل ٤ زیر مقوله درک ارزش بین‌المللی شدن در دانشگاه‌ها، پذیرش تنوع فرهنگی، سیاست‌گذاری شفاف در زمینه بین‌المللی و برنامه‌ریزی برای انجام کارهای مشترک بین دانشگاه‌ها است که مشارکت‌کنندگان بر این موارد تأکید داشتند. به عنوان مثال مشارکت‌کننده شماره ٦ بیان داشت: *«به نظر من در وهله اول باید اهمیت و ارزش بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها درک شود»* و مشارکت‌کننده شماره ۹ معتقد بود: *«ایجاد فضای بین فرهنگی بسیار مهم است که تنوع فرهنگی را بپذیریم»*.

۲) برقراری ارتباط

این مقوله شامل ۲ زیر مقوله تفاهم‌نامه‌ها و تعامل دیپلماتیک با دنیا است که مشارکت‌کنندگان بر این موارد تأکید داشتند. به عنوان مثال مشارکت‌کننده شماره ٦ بیان داشت: *«بین‌المللی شدن صرفاً امضای تفاهم‌نامه نیست، این یک تصور اشتباه است اما تفاهم‌نامه‌ها هم می‌تواند پیش-برنده باشد»* و مشارکت‌کننده شماره ۱۱ معتقد بود: *«در بین‌المللی شدن دیپلماسی بین‌المللی مهم است گرچه خود محصول دیپلماسی علمی و عمومی است»*.

۳) تأمین بودجه و امکانات

این مقوله شامل ۳ زیر مقوله پذیرایی و خوابگاه مناسب برای دانشجوی خارجی و چندزبانه بودن سایت دانشگاه است که مشارکت‌کنندگان بر این موارد تأکید داشتند. به عنوان مثال مشارکت‌کننده شماره ٥ بیان داشت: *«باید ساختارهای لازم ایجاد شود از ساده‌ترین چیزها. از گرفتن ویزا، ورود دانشجوی خارجی به کشور و پذیرایی تا خوابگاه مناسب»*

٤) توانمندسازی نیروی انسانی

این مقوله شامل ۳ زیر مقوله فرصت مطالعاتی اساتید، تسلط مدرسین به زبان انگلیسی و تربیت پرسنل ازلحاظ آشنایی با زبان و نحوه برخورد با دانشجوی خارجی است که مشارکت‌کنندگان بر این موارد تأکید داشتند. به عنوان مثال مشارکت‌کننده شماره ٦ بیان داشت: *«از لحاظ توانمندی اعضای هیأت‌علمی هم باید بتوانند به زبان انگلیسی تدریس کنند و با علم روز آشنایی داشته باشند»* و مشارکت‌کننده شماره ٥ معتقد بود: *«ابتدایی‌ترین وسایل برای بین‌المللی شدن تربیت نیروی انسانی است. آموزش مدرسین، مدرسینی که مسلط شوند به زبان بین‌المللی.*

اساتید در ابتدای اشتغال باید یک فرصت مطالعاتی در خارج از کشور بگذرانند تا اعتمادبه‌نفس بیش‌تری پیدا کنند».

۵) آزادی و استقلال دانشگاهی

این مقوله مورد تأکید اکثر مشارکت‌کنندگان قرار گرفت به عنوان مثال مشارکت‌کننده شماره ۱۲ بیان داشت: *«مهم‌ترین و ضروری‌ترین مکانیسم تحقق بین‌المللی شدن استقلال دانشگاه‌ها و اتخاذ شیوه مدیریتی خاص آن‌هاست»* و مشارکت‌کننده شماره ۵ معتقد بود: *«به دانشگاه‌ها آزادی عمل بیش‌تری داده شود».*

ب) عوامل بازدارنده

درون مایه‌ها برای برای عوامل بازدارنده عبارت بودند از «عوامل سیاسی»، «عوامل اقتصادی»، «عوامل فرهنگی- اجتماعی»، «عوامل علمی- آموزشی» و «عوامل سازمانی»

۱) عوامل سیاسی

این مقوله شامل ۳ زیر مقوله تحریم‌های بین‌المللی، موفق نبودن در ایجاد نگرش خوب به آکادمیک دیپلماسی و نگاه کردن به افراد خارجی به‌عنوان تهدید تا فرصت است که مشارکت‌کنندگان بر این موارد تأکید داشتند به عنوان مثال مشارکت‌کننده شماره ۹ معتقد بود *«ما خارجی‌ها را همیشه تهدید دیده‌ایم تا فرصت. دلیل معین و مشخصی هم وجود دارد. ما از زمان تحقق انقلاب اسلامی تا بعد از آن همیشه خارجی‌ها نقش بازدارنده داشته‌اند تا پیش‌برنده. تحریم‌هایی که علیه ما وضع کردند همه این‌ها باعث شده بدبینی نسبت به خارجی‌ها شکل بگیرد که این در طول زمان ایجاد شده و در طول زمان هم برطرف خواهد شد».* همچنین مشارکت‌کننده شماره۷ بیان نمود: *«ما در ایجاد این نگرش که آکادمیک دیپلماسی در کشور خیلی خوب است موفق نبودیم. هنوز این نگرش و پذیرش عمومی برای بین‌المللی شدن به وجود نیامده است».*

۲) عوامل فرهنگی- اجتماعی

این مقوله شامل ۲ زیر مقوله نداشتن نگرش خوب نسبت به بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها و نگاه داخلی در دانشگاه‌ها است که مشارکت‌کنندگان بر این موارد تأکید داشتند. به عنوان مثال مشارکت‌کننده شماره ۲ معتقد بود: *«ممکن است بحث جهانی شدن را با بین‌المللی شدن اشتباه بگیرند و نگرش خوبی نسبت به این موضوع وجود ندارد».* مشارکت‌کننده شماره ۷ بیان داشت: *«من فکر می‌کنم در دانشگاه‌ها نگاه داخلی است و این ذهنیت باید تغییر کند».*

۳) عوامل اقتصادی

این مقوله شامل ۲ زیر مقوله کسری شدید بودجه و عدم یکپارچگی منابع است که مشارکت‌کنندگان بر این موارد تأکید داشتند. به عنوان مثال مشارکت‌کننده شماره ۸ معتقد بود: *«دانشگاه‌ها دچار کسری بودجه شدید هستند»* و مشارکت‌کننده شماره ٤ بیان داشت: *«ما در کشورمان بسیج منابع نداریم و منابع یکپارچه نیستند».*

٤) عوامل علمی- آموزشی

این مقوله شامل ٤ زیر مقوله عدم تسلط بر زبان گفت‌وگوی بین‌المللی، نداشتن ایده برای عرضه در سطح بین‌المللی، عدم توانمندی اساتید و دانشجویان و تطابق نداشتن دروس با استانداردهای بین‌المللی است که مشارکت‌کنندگان بر این موارد تأکید داشتند. به عنوان مثال مشارکت‌کننده شماره ۱ معتقد بود: *«ما خیلی وقت‌ها در کنفرانس‌ها و مجامع بین‌المللی شرکت نمی‌کنیم چون زبان گفت‌وگو در آن‌ها را بلد نیستیم».* و مشارکت‌کننده شماره ۳ بیان داشت: *«بخشی از آن معضلات بازدارنده عدم توانمندی اساتید و دانشجویان است».*

۵) عوامل سازمانی

این مقوله شامل ۳ زیر مقوله متوقف بودن ارتباط

دانشگاه‌های ایران با دانشگاه‌های معتبر دنیا، پیچیدگی روند اداری و مشکلات دریافت ویزا است که مشارکت‌کنندگان بر این موارد تأکید داشتند. به عنوان مثال مشارکت‌کننده شماره ۱ بیان داشت: *«ارتباط ما با دانشگاه‌های معتبر دنیا خیلی وقت‌ها متوقف بوده است»*.

بحث

هدف از مطالعه حاضر، بررسی عوامل پیش‌برنده و بازدارنده بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها بود. یافته‌های مطالعه حاضر در زمینه عوامل پیش‌برنده و بازدارنده ۱۰ مقوله اصلی و ۳۲ زیرمقوله را آشکار نمود. مقوله‌های اصلی «سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی»، «برقراری ارتباط»، «تأمین بودجه و امکانات»، «توانمندسازی نیروی انسانی» و «آزادی علمی و استقلال دانشگاهی» به عنوان عوامل پیش-برنده بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها شناسایی گردید. سایر مطالعات انجام شده پیرامون بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها ویژگی‌هایی را برشمرده‌اند که برخی از آنها با ویژگی‌های شناسایی‌شده در مطالعه حاضر هم خوانی داشت. تیچلر (Teichler) در پژوهشی با عنوان «مناظره در رابطه با بین‌المللی شدن آموزش عالی» به ارتباط و گفتمان فرا مرزی در پیشبرد بین‌المللی شدن دانشگاه اشاره کرده است(۳۹). آلتباخ (Altbach) نیز به همکاری با نهادها یا نظام‌های آموزشی در دیگر کشورها اشاره کرده است که با مقوله برقراری ارتباط در مطالعه حاضر همخوانی دارد(۲٦). همچنین نتایج پژوهش حاضر با برخی از نتایج جلسات کارشناسی که با کمک اعضای هیأت‌علمی و کارشناسان حوزه آموزش عالی در پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در زمینه بین‌المللی شدن آموزش عالی انجام گرفت همخوانی دارد. به عنوان مثال در این جلسات بر اعطای استقلال نسبی به دانشگاه‌ها برای برنامه‌ریزی‌های متناسب با تعدد اقوام و ملیت‌های مختلف جهانی و اعطای دوره فرصت مطالعاتی به استادان و دانشجویان با هدف تقویت همگرایی علمی و فرهنگی تأکید شده که با مقوله‌های سیاست‌گذاری، آزادی علمی و استقلال دانشگاهی و توانمندسازی نیروی انسانی در این مطالعه همخوانی دارد (٤٠). همچنین مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر به تأمین بودجه و امکانات از جمله پذیرایی و خوابگاه مناسب برای دانشجوی خارجی و چندزبانه بودن سایت دانشگاه اشاره داشتند که با بخشی از نتایج پژوهش ذاکر صالحی و صالحی نجف‌آبادی با عنوان «ارائه راهبردهایی برای جذب دانشجویان خارجی در ایران» همخوانی دارد. در این پژوهش نیز به تمهید زیست‌بوم مناسب علمی و رفاهی و ارائه خدمات آموزشی ارزان اشاره کرده‌اند(٤١).

همچنین «عوامل سیاسی»، «عوامل اقتصادی»، «عوامل فرهنگی- اجتماعی»، «عوامل علمی- آموزشی» و «عوامل سازمانی» به عنوان عوامل بازدارنده بین‌المللی شدن دانشگاه شناخته شد که با مطالعات انجام شده پیرامون بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها همخوانی دارد(۲۹تا۳۲). نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد ازلحاظ سنتی، عوامل مؤثر بر بین‌المللی شدن را می‌توان در چهار گروه دسته‌بندی کرد: فرهنگی و اجتماعی، سیاسی، آموزشی و اقتصادی. عامل سیاسی، از جمله سیاست خارجی، امنیت ملی و صلح و درک متقابل. پس از جنگ جهانی دوم، در دوران جنگ سرد، یعنی مقارن با تمرکز شدید بر مسأله بین‌المللی شدن آموزش عالی، از اهمیت بسزایی برخوردار بود(۲۷). عامل فرهنگی بیش‌تر از دیگر منطق‌ها با نقش دانشگاه‌ها و تحقیق و تدریس آن‌ها در ایجاد درک میان فرهنگی و شایستگی میان فرهنگی برای دانشجویان، اعضای هیأت‌علمی و تحقیقات ایشان، سروکار دارد(۲۷و۲۸). عامل اجتماعی به این واقعیت مربوط می‌شود که یک فرد، دانشجو و یا دانشگاهی، با قرار گرفتن در محیط بین‌المللی، کم‌تر به منطقه جغرافیایی خود محدود می‌شود. همچنین آخرین مورد عبارت است از عامل علمی که شامل توسعه ابعاد بین‌المللی و میان فرهنگی در پژوهش‌ها، آموزش‌ها و خدمات، گسترش افق دانشگاهی، نهادسازی، مشخصات و

وضعیت، بهبود کیفیت و استانداردهای آموزشی بین‌المللی است. مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر به عوامل فرهنگی- اجتماعی شامل نداشتن نگرش خوب نسبت به بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها و نگاه داخلی در دانشگاه‌ها اشاره کرده‌اند که با نتایج جلسات کارشناسی انجام گرفته در پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی همخوانی دارد(٤٠) . این جلسات بر عوامل مختلفی از جمله بسته و درون‌گرا بودن نظام آموزش عالی ایران، عدم پذیرش فرهنگ دیگری و وجود چند فرهنگی در جامعه تأکید شده است. عامل سیاسی شامل تحریم‌های بین‌المللی، موفق نبودن در ایجاد نگرش خوب به آکادمیک دیپلماسی و نگاه کردن به افراد خارجی به‌عنوان تهدید تا فرصت عامل دیگری بود که مورد تأکید مشارکت‌کنندگان قرار گرفت و تا حدودی با نتایج پژوهش فتحی واجارگاه تحت عنوان «بررسی چالش‌های آموزش عالی بین‌المللی در دانشگاه شهید بهشتی» همخوانی دارد(١٥). یافته‌های این پژوهش به بسته بودن درب‌های آموزش عالی برای اجرایی‌کردن طرح‌های جدید و چالش‌های دیپلماتیک اشاره کرده است. همچنین در این پژوهش بر عامل اقتصادی شامل کسری شدید بودجه و عدم یکپارچگی منابع تأکید شده است. در نشست مدیران و معاونان بین‌المللی دانشگاه‌ها که به مدیریت مرکز همکاری‌های علمی بین‌المللی برگزار شد نیز بر نداشتن بودجه کافی برای گسترش زیرساخت‌های بین‌المللی‌سازی تأکید شده بود(٤٢).

در پژوهش حاضر مشارکت‌کنندگان بر عامل علمی شامل عدم تسلط بر زبان گفت‌وگوی بین‌المللی، نداشتن ایده برای عرضه در سطح بین‌المللی، عدم توانمندی اساتید و دانشجویان و تطابق نداشتن دروس با استانداردهای بین‌المللی و عوامل سازمانی شامل متوقف بودن ارتباط دانشگاه‌های ایران با دانشگاه‌های معتبر دنیا، قوانین پیچیده بالادستی در زمینه بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها، عدم پشتیبانی برای فرصت مطالعاتی اساتید، فرایند اداری بسیار پیچیده ازلحاظ روادید گرفتن تأکید داشتند که با برخی از نتایج پژوهش شفیع زاده با عنوان «بررسی مهم‌ترین چالش‌ها و راهبردهای جذب دانشجویان خارجی در ایران» همخوانی دارد. در این پژوهش به چالش‌هایی از جمله معرفی زبان فارسی به عنوان تنها زبان برای آموزش و یادگیری؛ پایین‌بودن سطح امکانات آموزشی و رفاهی اشاره شده است(٤١). همچنین در جلسات کارشناسی انجام گرفته در پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی(٤٠) نیز بر وجود مشکلات درزمینه‌ی ارائه آموزش دوزبانه در دانشگاه و اظهار نارضایتی دانشجوهای خارجی از وضعیت بروکراسی اداری در ایران که پیچیده، طولانی و زمان‌بر است، تأکید شده که با بعضی از نتایج پژوهش حاضر همخوانی دارد.

در این پژوهش با وجود این که ابعاد مختلف و مرتبط با بین‌المللی شدن با روشی استقرایی احصا شده است؛ اما مانند سایر پژوهش‌ها محدودیت‌هایی نیز وجود داشته است. از جمله این که در این پژوهش عوامل پیش‌برنده و بازدارنده بین‌المللی شدن در دانشگاه‌های دولتی تهران مورد بررسی قرار گرفت. در نتیجه، تعمیم نتایج این پژوهش به سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی باید با احتیاط صورت گیرد.

نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش نشان داد که عوامل پیش‌برنده بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها شامل: آگاهی بخشی، سیاست‌گذاری، برقراری ارتباط، تأمین بودجه و امکانات، توانمندسازی نیروی انسانی، آزادی و استقلال دانشگاهی و عوامل بازدارنده شامل: عوامل سیاسی، اقتصادی، فرهنگی- اجتماعی، علمی-آموزشی و سازمانی است. با توجه به این که مشارکت‌کنندگان معتقد بودند که عوامل بازدارنده بین‌المللی شدن در دانشگاه‌های دولتی شهر تهران متعدد هستند، لذا پیشنهاد می‌گردد سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزش عالی در زمینه حذف یا کاهش عوامل بازدارنده در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی- اجتماعی، علمی-

آموزشی و سازمانی تمهیداتی بیندیشند و برنامه‌هایی در زمینه آگاهی‌بخشی، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، برقراری ارتباط با دیگر دانشگاه‌ها، تأمین بودجه و امکانات، توانمندسازی نیروی انسانی و آزادی و استقلال دانشگاهی طراحی و اجرا گردد.

قدردانی

بدین وسیله مراتب قدردانی و سپاس خود را از مسؤولین و اعضای هیأت‌علمی که در انجام مصاحبه‌ها همکاری و مساعدت لازم را داشتند، اعلام می نماییم.

منابع

1. Bordean ON, Borza A. Internationalization of Higher Education Institutions: the Case of Romania. Journal of Procedia - Social and Behavioral Sciences. 2013; 92: 98 – 103.
2. Le F. The Internationalization of Higher Education In China: The Role Of Government. Journal of International Education Research. 2016; 12(1): 47-52.
3. Yu Z. Impact of International Foundations on the Internationalization of Chinese Research Universities: A Case Study of Peking University and the Nippon Foundation Group. Nanjing, Jiangsu: Nanjing University Press; 2010.
4. Knight J. Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. Journal of Studies in International Education. 2004; 8(1): 5-31.
5. de Wit H, Hunter F, Howard L, Egron-Polak E. Internationalisation of higher education. Brussels: European Parliament; 2015.
6. Van der wende M, Kalvemark T. National Policies for the Internationalisation of Higher Education in Europe. Stockholm: National Agency for Higher Education; 1997.
7. Bond SH. Transforming the culture of learning: Evoking the international dimension in Canadian university curriculum. York University, Internationalizing Canada’s Universities; 2006.
8. de Wit H. Globalisation and internationalisation of higher education. International Journal of Educational Technology in Higher Education. 2011; 8(2): 241–248.
9. Enders J. Higher education, internationalisation, and the nation-state: Recent developments and challenges to governance theory. Higher Education. 2004; 47(3): 361-382.
10. Harris S. Internationalising the University. Educational Philosophy and Theory. 2008; 40(2): 346–357.
11. Stromquist NP. Internationalization as a response to globalization: Radical shifts in university environments. Higher Education. 2007; 53(1): 81–105.
12. Altbach PHG. Global Perspectives on Higher Education. Baltimore: Johns Hopkins University Press; 2016.
13. Knight J. Monitoring the Quality and Progress of Internationallization. Journal of Studies in International Education. 2001; 5(3): 228-243.
14. Altbach P, Reisburg L, Rumbley L. Trends in global higher education: Tracking an academic revolution. A Report Prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education Paris; 2009.
15. Fathi Vajargah K, Yamani M, Zare A. [A Study of the Internationalization Curriculum Challenges (IOC) in Universities and Educational Institutions from the Viewpoint of Faculty Members at Shahid Beheshti University]. Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education. 2010; 15(4): 63-82.[Persian]
16. KhorsandiTaskoh A.[Amoozeshe Aliye Beynolmelal(Esteratejiha Va Sharayete Emkan)]. Tehran: Institute for Social and Cultural Studies; 2016. [Persian]
17. Knight J. An Internationalization Model: Responding to New Realities and Challenges. In: H de Wit, IC Jaramillo, J Gacel-Avila & J Knight, editors. Higher Education in Latin America: The International Dimension. Washington DC, WA: World Bank; 2005: 1-38.
18. Knight J. Five Truths About Internationalization. International Higher Education. 2012; 69: 1-4.
19. Egron-Polak E. Monitoring internationalization of higher education. International Higher Education. 2011; 63: 2-3.
20. Hawawini G. The Internationalization of Higher Education Institutions: A Critical Review and a Radical

Proposal; 2011. [cited 2019 Jun 14]. available from: https: //papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1954697
21. Childress L. The twenty-first century university: Developing faculty engagement in internationalization. International Journal of Educational Advancement. 2010; 10(2): 119-122.
22. Moriss B. Internationalizing the University: Theory, Practice, Organization and Execution. Journal of Emerging Knowledge on Emerging Markets. 2009; 1(1): 143-151.
23. Fielden J. The practice of internationalization: Managing international activities in UK universities. UK Higher Education International Unit; 2008.
24. Altbach PG, Knight J. The internationalization of higher education: Motivations and realities. Journal of Studies in International Education. 2007; 11(3-4): 290-305.
25. Qiang Z. Internationalisation of higher education: Towards a conceptual framework. Policy Futures in Education 2003; 1(2): 248-270.
26. Altbach PG. Knowledge and education as international commodities: The collapse of the common good. International Higher Education. 2002; 28: 2–5
27. de Wit H. Internationalization of higher education in the United States of America and Europe. 1st ed. Westport, CT: Greenwood Press; 2002.
28. Green M, Olson C. Internationalizing the campus: A user's guide. Washington DC: American Council on Education; 2003.
29. Scott P. Globalisation and Higher education: Challenges for the 21st century. Journal of Studies in International Education. 2000; 4(1): 3-10.
30. Callan H. Higher Education Internationalization Strategies: Of Marginal Significance or All-Pervasive? The International Vision in Practice: A Decade of Evolution. Higher Education in Europe. 2000; 25(1): 15-23.
31. Knight J, De Wit H. Internationalization of Higher Education in Asia Pacific Countries. Amsterdam: European Association for International Education; 1997.
32. van der Wende M. Internationalising the curriculum in Dutch higher education: An international comparative perspective. Paris, France: OECD; 1996.
33. de Wit H. Strategies of internationalization of higher education. 1st ed. Amsterdam: European Association for International Education; 1995.
34. Khorasani A, Zamani Manesh H. [Effective strategies in internationalization of Universities and institutes of higher education in Iran]. Education Strategies in Medical Sciences. 2012; 5 (3): 183-189. [Persian]
35. Brandenburg U, de Wit H. The end of internationalization. International Higher Education. 2011; 62: 15-17.
36. Roga R, lopina I, muursepp P. Internationalization of Higher Education: Analysis of Factors Influencing Foreign Students' Choice of Higher Education Institution. Procedia- social and behavioral science. 2015; 213: 925-930.
37. Rezghi Shirsavar H, Pirayandeh P. [Assessment of Iran higher education in the process of Globalization]. Sreategic Studies of Public Policy. 2011; 2(5): 25-38. [Persian]
38. Khastar H. [Erae Raveshi Baraye Mohasebeye Payaeii Marhale Cod Gozariy Dar Mosahebehaye Pazhooheshi]. Methodology of Social Sciences and Humanities. 2009; 15(58): 161-174. [Persian]
39. Teichler U. The changing debate on internationalisation of higher education. Higher Education. 2004; 48(1): 5-26.
40. Mahoozi R. [Abaade Farhangi Va Ejtemaeii Beynolmellali Shodane Daneshgahha].1st ed.Tehran: Institute For Social And Cultural Studies; 2016. [Persian]
41. Zakersalehi GH, Salehi Najafabadi M. [Erae Rahborghayeii Baraye Jazbe Daneshjooyane Khareji Dar Iran]. Iranian Higher Education. 2012; 4(3): 65-92. [Persian]
42. Asghari F. [Daramadi Bar Siyasat Beinolmelalisazi Amozesheali Dar Iran]. Tehran: Institute For Social And Cultural Studies; 2017. [Persian]
43. Shafizade H. [The challenges and strategies for the Islamic republic of Iran in attracting foreign students and scholars through a qualitative study using focus groups]. Strategy. 2013; 22(69): 247-262. [Persian]

Promoting and Hampering Factors in Internationalization of Universities

Sepideh Jafari[1], Hamid Rahimian[2], Abbas Abbaspour[3]

Abstract

Introduction: *Over the last two decades, the concept of internationalization of higher education has been strongly considered and become one of the main priorities of universities worldwide. This study aimed to examine the Promoting and hampering factors influencing internationalization of state universities of Tehran.*
Methods: *This was a qualitative study and data were analyzed using content analysis methods. The study population consisted of university experts and faculty members with published works on internationalization, experience in teaching at international universities or teaching experience in international education courses, managers of international offices, and deans of international faculties in state universities in Tehran city. A total of 12 participants were selected for this study through purposive sampling. The data were collected through semi-structured interviews. The methods employed to assess the validity and reliability of the data included review by members and review by co-researchers.*
Results: *The findings showed that the Promoting factors influencing internationalization of universities included raising awareness, policy-making, communicating, allotting funding and facilities, empowering human resources, and promoting freedom and academic autonomy. Whereas, hampering factors included political, economic, socio-cultural, scientific-pedagogical, and organizational factors.*
Conclusion: *Since participants believed that there are considerable factors hampering the internationalization of Tehran's state universities, it is suggested that policymakers and higher education planners consider milestones to eliminate or reduce hampering factors in political, economic, socio-cultural, scientific-pedagogical and organizational areas. This could happen by planning and implementing programs for informing, policy-making and planning, communicating with other universities, allotting funding and facilities, empowering human resources, and promoting freedom and academic autonomy.*

Keywords: Internationalization of universities, Promoting factors, Hampering factors, Qualitative Research

Addresses:
[1]. (✉) Department of Educational Management, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.
Emal: sepideh-afari@iauahvaz.ac.ir
[2]. Associate professor, Department of Educational Planning and Management, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Email: hamrahimian@yahoo.com
[3]. Associate professor, Department of Educational Planning and Management, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Email: abbaspour1386@gmail.com